

OMDANNING AV NORSK SPRÅKRÅD

HØRINGSUTTALELSE FRA DET NORSKE AKADEMI FOR SPROG OG LITTERATUR

I departementets prosjektskisse heter det: ”Det nye kompetansesenteret skal stimulera og byggja opp under korrekt og god språkbruk i vid meining og skal aktivt fremja bruk av norsk språk som ein funksjonell reiskap i alle delar av samfunnet og formidla verdien av av norsk språk som ein innebygd del av norsk kulturarv.”

Uttrykket ”korrekt og god språkbruk” forutsetter vilje til normsetting, og det bekrefter andre uttalelser fra departementets side om at man i fremtiden ønsker stabilitet i de offisielle skriftspråklige normer, både for bokmålets og nynorskens vedkommende med utgangspunkt i et tradisjonsbevarende grunnsyn. Dette må forstås slik at man orienterer seg i retning av en funksjonell europeisk standardspråkkonsepsjon og vil gjøre seg uavhengig av tradisjonelle norske språkpolitiske motsetninger, nå som samnorskpolitikken er offisielt skrinlagt. Det standardspråklige perspektiv er i realiteten en forutsetning for den normstabilitet man ønsker seg. Det er liten grunn til å betvile at et overveiende flertall av norske språkbrukere har forholdt seg praktisk til sitt skriftspråk på tilsvarende måte gjennom mange tiår og derfor hilser den politiske nyorienteringen velkommen. Skal det nye organ lykkes med å skape forståelse for verdien av et aktivt norsk språkvern i offisiell regi, er det av grunnleggende strategisk betydning at det lojalt følger opp de nye språkpolitiske målsettingene og den respekt for språkbrukernes ønsker de representerer. Det gjelder både sammensetningen av det nye organs underorganer og de praktiske tiltak som gjennomføres for å realisere målsettingene.

Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur deler prinsipielt den oppfatning at et oppnevnt råd, rådgivende forsamling eller lignende i dagens situasjon vil ha større legitimitet dersom det omfatter innsiktsfulle og velrenommerte språkbrukere enn hvis det domineres av organisasjoner og enkeltpersoner som representerer en politikk som tiden har løpt fra og myndighetene har oppgitt.

Det er videre grunn til å understreke at det nye organs administrasjon og sekretariat bør ha klart for seg at de skal arbeide for andre formål enn dem som gav seg ut fra de språkpolitiske premisser som gjaldt tidligere (og som en del av medarbeiderne i det nåværende Språkrådssekretariat stadig synes å ha som personlig ideologisk referanseramme).

Når det gjelder arten av de praktiske tiltak det nye organ kan og bør fremme, har en del av de seneste års Språkråds-fremstøt gitt nyttige erfaringer om hva man kan, og særlig ikke kan tillate seg hvis formålet er å skape respekt for og tillit til et språkvern i offisiell regi. Språkrådets uttaleregler og overivrighet med hensyn til såkalt ”norvagisering” er eksempler på kontraproduktive tiltak som har bidratt til svekke den almene respekt både for Språkrådet som institusjon og for offentlig språkkrøkt som potensielt samfunnsgagnlig virksomhet. Disse fremstøtene fra Språkrådets side har helt klart gått på tvers av språkbrukernes ønske om normstabilitet.

Vi vil tillate oss å peke på et par områder hvor det er en klar overensstemmelse mellom den språkpolitiske nyorienteringen, Det Norske Akademis prinsipielle synspunkter og den praktiske kompetanse Akademiet representerer.

Departementet ønsker ikke at det nye organet skal arbeide med språknormering på samme måte og i samme utstrekning som Norsk språkråd hittil har gjort. Dette har vi betydelig forståelse for, men vi vil samtidig henviser til at justeringer stadig er ønskelige for begge offisielle målformers vedkommende, som en naturlig forlengelse av den forholdsvis omfattende, men neppe fullt ut tilstrekkelige normrevisjon som Språkrådet har gått inn for i sin siste funksjonsperiode, og som departementet nå har til behandling. På siste språkrådsmøte den 12.–13. februar i år ble det fra nynorskhold fremhevet at det ennå er nokså langt frem til en omforenet rasjonell og pedagogisk anvendelig nynorsknorm. For bokmålets vedkommende er det klart at det har utviklet seg en i hovedsak alment akseptert bruksnorm, slik at den systemvakling og de inkonsekvenser som stadig består i den offisielle normen, er mindre sjenerende i praktisk språkbruk.

Det er Akademiets prinsipielle syn at man bør gjøre noe med dette, men at normforandringer bør foretas med utgangspunkt i nærgående observasjon av aktuell språkbruk i et langsiktig perspektiv. En slik fremgangsmåte har vi meget gode erfaringer med fra det praktiske arbeide med revisjon av riksmålsnormen. I denne sammenheng vil vi også henviser til det pågående arbeid i Akademiets regi med nyutgaven av Norsk Riksmålsordbok. Dette arbeidet vil gi ny kunnskap om sammenhenger og utviklingstendenser i norsk språkbruk, kunnskaper som vil være normeringsrelevante. Akademiet vil gjerne dele sine metodiske erfaringer og empiriske resultater med et fremtidig normeringsorgan, enten det blir det nye språkorgan eller mer frittstående rettskrivningskommisjoner. Den omstendighet at justeringsbehovene fremstår som prinsipielt forskjellige for nynorskens og bokmålets vedkommende – bokmålet har behov for ytterligere tilnærming av offisiell norm til faktisk bruksnorm, nynorsk trenger å få etablert en akseptert bruksnorm –, tilsier at man for bokmål og nynorsk har selvstendige kommisjoner som opprettes og arbeider uavhengig av hverandre, når departementet ser et behov for det.

Et standardspråklig perspektiv forutsetter også beskjeftigelse med talespråket. Det er en noe besynderlig kjensgjerning at Norge som så å si eneste europeiske land ikke har en moderne uttaleordbok for sitt standardspråk. Samtidig har Språkrådet vedtatt rådgivende uttaleregler som skal tjene det uttalte formål å desavuere en innarbeidet og alment akseptert forståelse av norsk standarduttale. Vi ser to hovedgrunner til at et nytt språkorgan bør bevege seg inn på dette området. Det er for det første ikke tvil om at nynorsken lider under at det er et rent skriftspråk (med en uenhetlig norm) uten tilknyttet standarduttale – oppfordringen om å snakke dialekt og skrive nynorsk kan være forlokkende som demokratisk ideologi, men er neppe egnet til å befeste den skriftspråklige nynorsknormen. Og det har man et betydelig og presserende behov for så lenge flertallet av dem som avkreves skriftlig nynorskkompetanse, faktisk ikke har nynorsk som hovedspråk. Det annet moment er hensynet til den store gruppen av innvandrere som trenger mer forbindtlig informasjon om standarduttale enn det som i dag er tilgjengelig. Vi mener at dette er svært mye viktigere oppgaver enn f.eks. dialektkonservering, som det nye organ etter vår oppfatning ikke bør bruke ressurser på.

Akademiet er innforstått med at det er nødvendig med et aktivt engasjement for norsk som kultur- og redskapsspråk i en verden som globaliseres med engelsk som det altoverskyggende språklige uttrykk og middel, og vi ser med bekymring på at norsk språk unndras viktige

funksjonsområder ("domenetap"). Vi er videre sterkt bekymret over at markedstenkningen fører til krav om stadig mer engelskspråklig undervisning ved våre universiteter og høyskoler, og over at engelsk faktisk er i ferd med å bli et arbeidsspråk på høyere nivåer i studiet av norsk og nordiske språk. Vi er mindre bekymret over omfanget av engelsk lånord i norsk. Det er f.eks. etter alt å dømme betydelig mindre enn hva man finner i dagens tysk. Skal man gjøre noe med "anglismeproblemet", bør man forsterke arbeidet med å skape gode avløserord heller enn å spille kreftene på praktisk unødvendige norvagiseringer som skaper enda mer normforvirring.

Det har i debatten om det nye organet vært hevdet, tildels med betydelig styrke, at det bør være et organ for alt språk i Norge, også samisk, kvensk og innvandrerspråkene. Vi er helt innforstått med at de forskjellige språklige tradisjoner som finnes i Norge i dag, også er kulturtradisjoner som fortjener aktiv oppmerksomhet og pleie. Vi vil likevel gi vår tilslutning til departementets syn som går ut på at det nye organs virksomhet bør begrenses til norsk språk. Skal det nye organ ta seg av samisk, kvensk og de mange innvandrerspråkene, måtte i hvert fall først disse andre språkmiljøene, så langt det er praktisk mulig, konsulteres om hensikten med og hensiktsmessigheten av en slik ordning. Vi antar videre at en evt. lovhjemlet hensyntagen til samisk, kvensk og innvandrerspråkene vil kreve juridiske vurderinger av en art og et omfang vi ikke overskuer. Dessuten frykter vi for at et organ som både skal beskjeftige seg med norsk (i to hovedvarianter), samisk (i flere varianter), kvensk og ca. 150 innvandrerspråk, lett ville bli både byråkratisk komplisert og potensielt konfliktfylt (hvilke innvandrere skal f.eks. arbeide til beste for hvilke innvandrerspråk, eller skal nordmenn uten særlig kjennskap til disse språkene ta styringen?), og dermed miste muligheten for å utarbeide og gjennomføre konstruktive språkpolitiske tiltak. Derimot er det etter vår oppfatning naturlig at det nye organ får et ansvar i forbindelse med norskundervisning for innvandrere som søker norsk statsborgerskap.

Akademiet anser det som ønskelig at det nye organet baserer sin virksomhet på en lovhjemmel, men vi vil understreke at en slik hjemmel bør begrenses til å omfatte de grunnleggende språkpolitiske prinsipper for organets virksomhet. Dette vil imidlertid være naturlig som en markering av den språkpolitiske nyorientering som både myndighetene og det store flertall av språkbrukerne ønsker, og av det nye organs prinsipielle uavhengighet av forgjengeren Norsk språkråd.

For Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur

John Ole Askedal
visepreses